

ПРОЛОЖНО ЖИТИЕ НА ИВАН РИЛСКИ ОТ СТИШНИЯ ПРОЛОГ

В СЪЩИЯ ДЕН¹ Е ПАМЕТА НА ПРЕПОДОБНИЯ НАШ ОТЕЦ
ИВАН РИЛСКИ

Светият и преподобен наш отец Иван, великият сред постниците, беше прочее от пределите на славния Средецки град, от селото, наричано Скрино, в царуването на христолюбивия български цар Петър и на гръцкия Константин Диоген². Той имаше благочестиви и не твърде богати родители от българско племе. Когато родителите му си отидоха от живота, този, възлюбил от крехка възраст добродетелта, раздаде целия останал му бащин дял на нищите и слабите, а той самият, като прие монашески образ, излезе от своето отечество, без да носи нещо друго върху тялото си освен една кожена риза.³ И възлезе на някаква висока и пустинна планина и тук се подвизаваше в добродетел, хранейки се с дива растителност.

Не след дълго по дяволско внушение го нападнаха разбойници и като го биха много, изгониха го оттам. А той, излязъл от тази планина, засели се в Рилската пустиня. И тук се подвиза с непоклатим подвиг и, влязъл в кухо дърво, живееше в пост и в молитва⁴, и в сълзи, непрестанно молейки бога. От растенията вземаше само [колкото] за телесна нужда и образ човешки не видя, но пребиваваше с дивите зверове. Понеже бог видя великото му търпение, заповяда пред онова място да израсте сланутък; с него блаженият се хранеше дълго време.

Той пък бе видян от някакви овчари и чрез тях бе разгласен навсякъде. И мнозина прибягваха към него, носейки своите болни. И след като те, с молитвите на светеца, получеха здраве, отиваха си. Славата на преподобния се разнесе по цялата онази земя и мнозина възревнуваха добродетелното житие на светеца и пожелаха с него да живеят. И направиха църква в близката пещера, и построиха манастир; преподобният им беше началник и пастир. А той, пасейки добре стадото си, достигнал дълбока старост, прие в мир края на живота, пресели се при нестареещото блаженство. И бе погребан тук от своите ученици.

И след дълго време той се яви на своите ученици и заповяда да пренесат мощите му в Средечкия град. Те, щом откриха гроба и видяха тялото на преподобния цяло, недосегнато от разложение и изпускащо благовоние, прославиха бога и така с почит го пренесоха в Средец и го положиха в църквата на светия апостол и евангелист Лука. По-късно бе създадена прекрасна църква на негово име. И в нея положиха преподобния, който извършва дивни и преславни изцеления.

И когато измина много дълго време, угърският крал настъпи с голяма победа, дойде, та пороби гръцката земя и достигна чак до Средец, и взе ковчега на преподобния с тялото му; защото и самият крал бе чувал за чудесата на преподобния. И заповяда с голяма почит да занесат ковчега в неговата страна и да го положат честно в църквата в града, наречен Остригом.

След като светецът бе положен там, той не преставаше да прави чудеса и знамения и много целби. От многото малко да разкажем! Когато прочее за него чу Острогомският архиепископ, че преподобният е велик пред бога и прославен чрез чудеса по всички страни, не вярваше, но говореше: «Аз не зная този да е споменат в древните писания!» И не искаше да иде и да му се поклони. И внезапно получи немота на езика. Разбрал, че по тази причина му се случи да онемее, затича се бързо към ковчега на преподобния, коленичи пред него, целувайки го и молейки прошка. А божият угодник скоро го чу и на часа развърза свързаното и пак му даде да говори ясно. А той, получил изцеление, на всички изповядваше с плач своето прегрешение спрямо светеца, славейки бога и величаейки преподобния. И много други чудеса направи светецът в угърската земя. Когато кралят видя всичко това, удивен от преславните чудеса на светеца, а повече — понеже беше обхванат от голям ужас, като украси ковчега на светеца със сребро и злато и целуна мощите му, с велика почит пак го изпрати в Средец.

И така пак бе положен в светата си църква в 6695 година, индикт пети (1187).

След като измина малко време, когато бог благоволи да

възвиси падналата скиния⁵ и да обнови българската власт, разрушена от гръцкото насилие, и когато въздигна българското царство при христолюбивия цар Асен, чието име в светото кръщение е Йоан, той [царят] прочее в началото на своето царуване обнови и укрепи срутените български градове. И вървеше, покорявайки области и превземайки градове. И като дойде и до Средец и го покори, и видя светия преподобен отец, и чу преславните неща за него, и се поклони на светия му ковчег, и целуна пречестните му мощи, заповяда на свещения патриарх Василий⁶, а също и на клира, който е с него, да вземат всеславния ковчег и с голяма почит да го пренесат пред него до царския град Търнов. И определи 300 избрани воители, за да съпроводят светеца. И така патриарх Василий сложи честния ковчег на кола; и така всички, които бяха с него, с радост поеха пътя и с веселие вървяха, славейки бога и напътствуващи от молитвите на светеца. С тях вървяха и монасите от светия му манастир — игуменът Йоаникий и с него богобоязливите иноци.

А самият благочестив цар Йоан побърза да стигне по-рано в царския град, та заповяда бързо да се строи църква в град Трапезица за полагаането на светеца. И щом разбра, че патриарх Василий с хората около него, които носеха преподобния, се е приближил, царят излезе сам да го посрещне при Окоп⁷ и с него всички боляри, и знатни, и цялото множество люде, радващи се телесно и веселещи се духом. И като [го] видяха, поклониха се на мощите на преподобния отец и се възрадваха с неизказана радост.

Ковчегът на преподобния остана на Окоп 7 дни, докато църквата беше направена. А когато беше завършена, те пренесоха и положиха с голяма почит светеца и осветиха благолепно църквата в 6703 година (1195). Там чудотворното тяло на преподобния отец лежи и до днес, излива даром вечнолеещ се извор на изцеление. Слепи прочее, идващи с вяра, получават просветление, сакатите се оправят, немите бързо и благозвучно беседват, недъгавите от слабост се преобразяват към сила, бесните оздравяват и всички, обзети от всякакви болести, притекли се, получават здраве.

Но, о пречестна главо, изпълнена с благодатта на Светия дух, жилище на спасителя и на отца, ти, който стоиш пред престола на Царя на всички и открито се наслаждаваш от светлината на единосьщната Троица и херувимски възгласяш заедно с ангелите трисвятата песен, понеже имаш велико и безмерно дръзновение, моли се на всемилостивия владика да спаси твоите сънародници, единородния ти български народ⁸, и помогни на нашия властен цар, и покори всички противящи се врагове под нозете му.

Непорочна вярата пази!
Градовете наши утвърди!
Целия свят умири!
От глад и пагуба ни избави!
От нападения на иноземци ни съхрани!
Старостта утеши, младите напъти!
Безумните умъдри!
Вдовиците пожали!
Сиращите закрили!
Младенците отхрани!

И всичките си люде запази от всички напасти и в деня на Страшния съд ги избави от лявата част⁹ и ги сподоби чрез молитвите си [да бъдат] с десните овци, та да чуят блажения онзи глас на владиката Христос: «Елате, благословени на моя баща, наследете приготвеното за вас царство от началото на света»¹⁰, понеже нему подобава слава, чест и власт в безконечните векове, амин!

Представеният тук превод е направен от Кл. Иванова по изданието на Й. Иванов. Използуван е и най-старият препис, запазен в България — в Стишен пролог за зимното полугодие от втората половина на XIV в., български правопис, съхраняван в Библиотеката на БАН, София, под сигн. № 73. Проложното житие е поместено на л. 86а—88б.

1. 19 октомври.

2. Константин Диоген е управител на Солун, а по-късно — на темата България. Авторът на Житието го смесва с имп. Константин VII Багрянородни (913—959), чието царуване съвпада с последните години от живота на Иван Рилски.

3. Кожената дреха е символ на отшелничество и святост. Кожената дреха са носили пророк Илия (3 Цар. 19:19) и Йоан Предтеча (Мат. 3:4, Мр. 1:6)

4. Изразът «и влязъл в кухо дърво, живееше в пост и молитва» липсва в редица преписи на Проложното житие.

5. Скиния — шатра, покров, тук в смисъл на власт.

6. Василий — архиепископ, после примас на България по времето на Калоян, на Борил и на Иван Асен II (до 1233 г.)

7. За посрещането на светеца при местността Окоп споменава само този житиен извор.

8. В по-късните преписи след падането на България под турско робство този пасаж се променя и е редактиран по следния начин: «единородния ти народ, българи и сърби». Още една промяна претърпява същият израз в руски ръкописи от XVI в., когато думите «и сръблѣ» са схващани от руските книжовници като едно цяло и са преосмисляни като «истреблѣи», т.е. изстребвай, унищожавай. Получава се парадоксалното «болгаре же истреблѣи», но руските преписвачи имат предвид не българите, а «болгарите» от Поволжието, с които Русия воюва.

9. «Лява» и «дясна» част според средновековните представи са противоположни в аксиологическо отношение. Лявата част е участта на грешниците, които ще бъдат навеки осъдени и ще отидат в ада, а праведниците ще застанат отдясно на бога и ще наследят райа.

10. Мат. 25:34